

ارزش عقل و اهمیت مدیریت در اسلام

بخش اول: ارزش عقل در اسلام

۱. **جایگاه عقل:** بروز یک غفلت در جامعه متدینین: اکتفاء به اینکه قرآن و اهلیت داریم و استفاده حداقلی از عقل و فکر.
- دستور به تفکر سالم در قرآن: قل انما اعظکم بواحدہ ان تقوموا للہ مثنی و فرادی ثم تتفکروا ما بصاحبکم من جنہ ان هو الا نذیر لکم بین یدی عذاب شدید... (دعوت به تفکر و تعقل، پیش از دعوت به پذیرش اسلام)
۲. **تعقل و تصمیم:** عاملی که تصمیم اتخاذ شده را به عرصه ظهور و تحقق می‌رساند، عقل است.
۳. **گناه نیندیشیدن و نسنجیدن:**
سوال می‌شود که چرا جهنمی شدید؟ پاسخ جهنمیان: لو کنا نسمع او نعقل ما کنا فی اصحاب السعیر.
۴. **تعقل بیواسطه، تعقل با واسطه:** انسان‌ها دارای سطوح مختلفی از عقل هستند. نسمع در آیه فوق اشاره دارد بر آنها که نیاز به واسطه ای برای فهم مسائل دارند و تعقل برای آنهاست که مستقیماً امکان فهم و تحلیل مسائل را دارند. در مجموع ریشه هر دو یکی است: تعقل
۵. **عقل، دین یا حیا؟ دین و حیا، دنباله‌رو عقل (اصول کافی، جلد ۱، کتاب العقل و الجهل ص ۲۷)**
۶. **مباحث عقلانی و فوق عقلانی:** فوق عقلانی به معنای ضد عقلانی نیست، بلکه در حوزه **تعبد** است. اما حوزه ای که عقل مستقلاً می‌تواند بفهمد حوزه «تذکر» است.

بخش دوم: اهمیت مدیریت در اسلام

۱. وابسته بودن سلامت یا فساد جامعه به علما و امرا:
  - در حدیث نبوی: دو گروه که اگر صالح شوند، امت صالح می‌ماند و اگر فاسد باشند امت فاسد می‌شود. عالمان و حاکمان (خصال، ج ۱، ص ۳۶)
  - از عمده‌ترین مباحث قرآن برای تربیت مدیر اسلامی: **قصص قرآن**. و جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکرى للمومنین... (هود، ۱۲۰)
۲. **نمونه‌های مدیریت اسلامی در قرآن و سیره اهل بیت (ع)**
  - حضرت سلیمان و غیبت هدهد و علت مجازات شدید وی؟
  - مجازات حضرت هارون توسط حضرت موسی! در حالی که هر دو معصوم اند.
  - امام علی علیه السلام و امکان دروغ مصلحت آمیز در شورای شش نفره
  - علی علیه السلام و اعلان قطع ید دختر خود در صورت عدم عاریه
  - علی علیه السلام و داغ کردن عقیل

○ ضرورت ساده زیستی خانواده‌های مدیران جامعه اسلامی. آیه قرآن مبنی بر اینکه یا نساء
النبي لستن كاحد من النساء...

○ مدیریت های حساس در جامعه اسلامی و مجازات مضاعف آنها در صورت تخلف.

■ مدیریت فرهنگی: روحانیت و دانشگاهیان

■ مدیریت اجرائی: قوای سه گانه

■ مدیریت نظامی.

سطح مدیران با سطح افراد عادی تفاوت دارد و لذا تبعات اعمال آنها خیلی بیشتر است و به همین میزان، جرمانه سنگین تر است.

در مثال هدهد، حضور وی برای تصمیم گیری لازم بوده است؛ لذا در صورت غیبت یک مسئول ارشد حکومتی بدون دلیل موجه، بایستی با اشد مجازات برخورد شود.

برخورد خداوند با حضرت رسول به عنوان یک مدیر ارشد:

و لو تقول علينا بعض الاقاويل لاخذنا منه باليمين، ثم لقطعنا منه الوتين.

● برخورد خداوند با حضرت یونس علیه السلام به دلیل اجازه نگرفتن برای ترک منطقه.

○ پس از چندین سال خدمت بدون مزد.

فصل دوم: رابطه عقل و وحی

آیا میان دین و علم رابطه ای هست؟ یا بی ربطاند؟

بخش اول: نگرش غرب و اسلام نسبت به تاریخ دین

۱. نگرش حاکم بر غرب، نسبت به تاریخ دین و رابطه عقل و وحی

a. سکولاریسم الحادی:

i. دین به عنوان امری شخصی که مطابق سلیق افراد تغییر میکند و لذا نمیتواند با قوانین محکم علمی رابطه برقرار کند.

ii. تقلیل دین به پدیده ای برای ارضاء حس کنجکاوی، جستجو در یافتن پناهگاه مطمئن، و

ساخته و پرداخته دست قدرتها. جمع بندی آنها: **دین اصولاً واقعیت ندارد.**

b. سکولاریزم مذهبی:

i. خدا و دین ساخته خیالات نیستند و واقعیت دارند اما وظیفه دین پرداختن به امور غیردنیوی است.

تقسیم بندی تفکر غربی در مورد مراحل تکامل دین:

۱. دوره ابتدایی دین

۲. دوره باستانی دین

۳. دوره پیشرفته دین

بر اساس این تفکر، اصل با شرکت است و توحید طی هزاران سال و توسط بشر پیدا شده است و اسلام در دوره پیشرفته دین تجلی کرده است.

۲. نظر اسلام در مورد تاریخ دین و هدایت الهی:

a. **تقدم توحید بر شرک:** اصل و اساس با توحید است و شرک، بعنوان یک بیماری به بشریت عارض شده است.

b. **قدرت تکلم موهبتی الهی:** خلق الانسان علمه البیان...

c. **علم به تغذیه سالم:** چه خوراکی‌هایی با ذات و شاکله انسان تناسب دارد.

نتیجه: آغاز تفکر بشری با دین خدا همراه است و برای اتمام حجت، آموزش‌های لازم به او داده شده است.

d. **بشر اولیه با فرهنگ و با تمدن:**

بر خلاف تصور رایج، حضرت آدم خانه سازی را می‌شناخت و در غاز زندگی نکرده است.

علاوه بر این، انسان دارای دو بعد حیوانی و ملکوتی خلق شده است و موجودی وحشی و خونریز نبوده است.

e. **دین، مادر علم:**

علم در دامن دین پرورش کرد و نه تنها دین ضد علم نیست بلکه مادر علم است و علم را از افراط و تفریط نکه می‌دارد.

بخش دوم: رابطه عقل و وحی

۱. **احتیاج بشر به خدا.** سوال این است که پدیدآورنده انسان کیست؟ آیا از هیچ و بدون منشا و علت خودبخود به وجود آمده است؟! قطعاً کسی که به نظام علیت قائل است، ره به علت غائی می‌برد.

۲. **وحی الهی و نیازهای فوق عقلانی:**

a. خالقیت خدا و شناخت خود؛ چه کسی بهتر از خود سازنده از نیازهای مخلوق آگاه است؟ اما تفکر

غربی: انسان را حیوان ابزار ساز معرفی میکند و او را محصول وراثت و محیط می‌داند که اراده آزاد

الهی ندارد. در حالیه انسان حیوان محکوم غرائز و جبرها نیست و وجودی است که به لطف بعد

ملکوتی‌اش که شرافت ویژه از خدای منان دارد، می‌تواند بر هر جبری از محیط و وراثت غلبه کند و

راه دیگری برای خود انتخاب نماید.

در مجموع عقل انسان در مقابل ۴ سوال اساسی بی پاسخ است و باید جواب آنها را از خدا دریافت کند:

۱. شناخت خود

۲. شناخت قله و مقصد خود

۳. شناخت مسیر نیل به قله و مقصد خود

۴. ارائه الگوی آدمیت (پیامبران و انبیاء)

۳. ابعاد وجودی انسان و نیازهای عقلانی (نسبت عقل و وحی در بعد مادی چگونه است؟)

a. ابعاد وجودی انسان:

i. بعد مادی: نیازهای جسمی و روانی.

ii. بعد معنوی

۱. نیازهای فکری و عقلانی

۲. نیازهای ایمانی و قلبی

b. عدم جدائی بین جسم و روح انسان به حکم عقل و وحی

عدم جدایی بین جسم و روح انسان در نظر اسلام. و نظر دادن اسلام در حوزه مادیات از جمله خوراکی ها.

c. وحی تعیین کننده چهارچوب حرکت نظری و عملی عقل

عقل حق فعالیت مستقل دارد مشروط بر آنکه در جارچوبهای تعیین شده توسط دین حرکت کند.

۴. نیاز عقل به وحی در حوزه های گوناگون

علاوه بر حوزه فوق عقلانی، در حوزه های عقلانی نیز دین به عنوان پشتیبان و یاور عقل وارد شده و با دادن حکم شرعی، نفس را در خدمت عقل در می آورد.

۵. مراتب و برکات حمایت وحی از عقل در مسائل عقلانی

a. ضمانت اجرایی به حکم عقل

b. جلوگیری از تزلزل سیستم عقلانی: استفاده از مکانیسم توبه برای بازگشت به مسیر عقل

c. جلوگیری از بردگی عقل در خدمت نفس

۶. تربیت عقل در دامن وحی

۷. مرجع تشخیص نوع نیاز عقل به وحی

a. معرفت های نظری و در تفصیل امور زندگی. در زمینه مسائل مربوط به بشر و علوم انسانی، وحی

ارجح از عقل است و در علوم تجربی عقل تا جایی که نافی وحی و روایت نباشد، استقلال عمل دارد.

۴- آیات قرآن کریم همسطح طبیعت یا مفسر عالم خلقت؟

سوال: اگر علم ابطال پذیری دارد، استنباط ما از دین هم ابطال پذیری دارد لذا اجتهاد ما از دین دائما در تغییر است و دین قرائت های مختلف دارد.

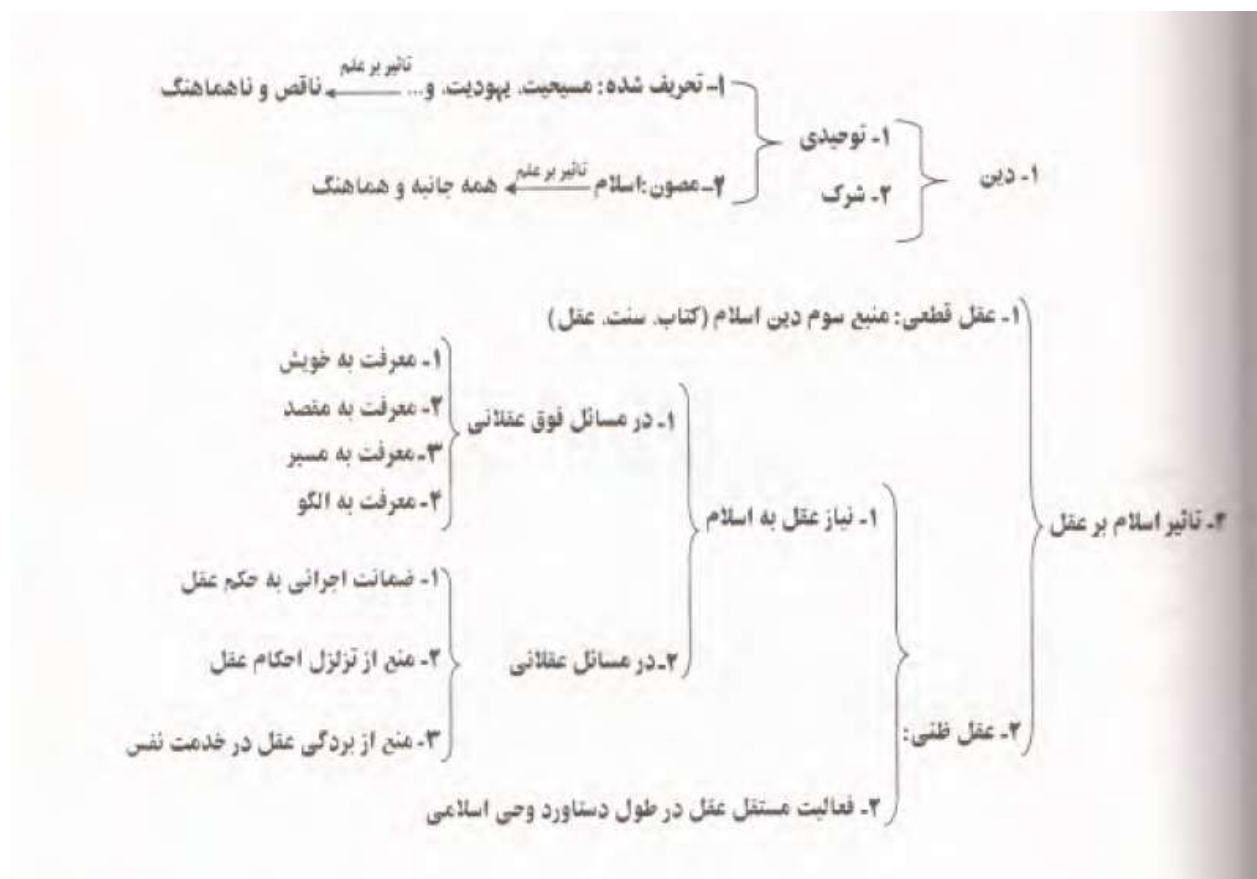
۱. ثابتات و متغیرات دینی:

در بخشی از دین، همیشه استنباط ها ثابت است و هیچ گونه قرائت متعددی وجود ندارد. مثل اصول اعتقادات، یا برخی مسلمات اخلاقی یا برخی احکام ثابت مانند نماز و روزه.

۲. قرآن مفسر عالم خلقت: قرآن کریم راهنمای عقل و تصحیح کننده خطاهای عقل در تلاش استقلال‌ی‌اش است.

۳. تقدم اجتهاد در دین بر اجتهاد علمی: در جامعه دینی، عمل به دستاوردهای استنباط دینی، تقدم بر عمل به دستاوردهای ظنی بشری، خواهد داشت.

نمودار درختی خلاصه فصل؛ برگرفته از صفحه ۹۵ کتاب

فصل سوم: تاثیر اسلام بر حوزه های سه گانه مدیریت

۱. بخش اول: تاثیر اسلام بر شخصیت مدیر (در سه حوزه)

a. حوزه خود مدیران. شخصیت مدیر از سه جهت متاثر میشود:

i. بینش و نگرشها و اعتقادات

ii. روحیه اخلاقی

iii. رفتارهای سازمانی و اجتماعی که بطور غیرمستقیم از این آموزشها متاثر میشود.

۲. بخش دوم:

۱- تاثیر بر مبانی مدیریت (انسان شناسی، نظام، مدیریت)

a. انسان شناسی و مبانی مدیریت

i. بینش تئوری پردازان مدیریت نسبت به انسان، در تحول علم مدیریت نقش اساسی داشته است.

b. نظام حاکم بر جامعه و مبانی مدیریت:

i. رابطه طرفینی سازمان به عنوان یک سیستم باز و نظام اسلامی و تاثیر و تاثر این دو بر یکدیگر.

c. سلسله مراتب مدیریت در اسلام و مبانی مدیریت

i. مدیریت خدا، مدیریت ملک، مدیریت معصوم، مدیریت فقیه.

۲- تاثیر اسلام بر مسائل علم مدیریت

a. هدفگذاری و برنامه ریزی

i. آخرت گرایی و تقدم بر خدا و رسول

ii. اصل قسط و عدل: قل امر ربی بالقسط ...

b. سازمان دهی و بسیج امکانات

i. نظام شایسته سالاری در گزینش (تعهد و تخصص)

۱. جایگاه شغلی با توجه به ویژگی های جنسیت و تاهل و احکام ارزشی ...

۲. تفویض اختیارات کافی تا حد برخورداری از قدرت تحرک معقول

۳. نظام ارتقا سازمانی بر اساس جامعیت نگرش به ضوابط عقلی و شرعی.

۴. طراحی نظام ارتباطات معقول سازمانی

c. هدایت و رهبری

i. اصل اخوت ایمانی و برابری انسانی در روابط هم سطح

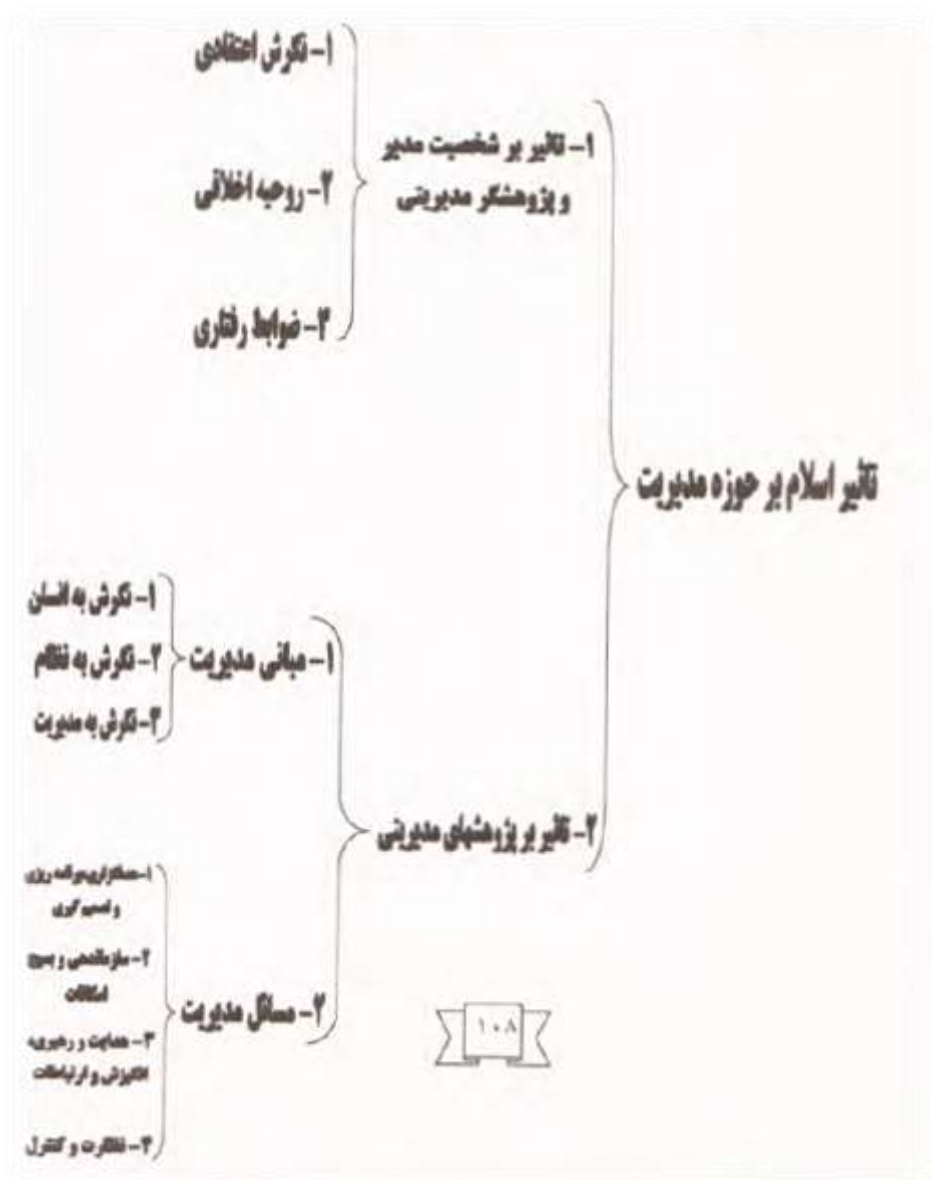
ii. اصل پدری و فرزندی ایمانی در سلسله مراتب عمودی مدیریت.

iii. قصد قربت و اصلاح

d. نظارت و کنترل

- i. توجه به تکلیف نظارت عمومی
- ii. خود کنترلی و حفظ کرامت انسانها و اصالت صحت
- iii. توجه معقول و مشروع به اقتضائات
- iv. توجه به پاداش ها و مجازات های مادی و معنوی و تناسب آنها با عملکرد نیرو.
- v. اصل اعتماد متقابل در امر نظارت و کنترل

خلاصه فصل سوم؛ برگرفته از صفحه ۱۰۸ کتاب

فصل چهارم: مدیریت اسلامی در قرآن و سیره معصومین

سیره امیرمومنان را به جهت مناسبت آن گذر کردیم.

بخش دوم: مدیریت اسلامی و رهنمود قرآن

الف) رهنمودهای مدیریتی در سوره علق، مزمل و مدثر

۱. سوره علق

a. مدیریت اسلامی و سوره علق: خداوند در ابتدای بعثت انبیاء، ظاهر و باطن عالم را به آنها نشان میدهد تا در رسالت و اعمال مدیریت الهی خویش بر مبنای این علم به نحو احسن به ایفای نقش بپردازند.

- i. مطالعه شهودی سازمان: یعنی بررسی ابعاد ظاهری و باطنی سازمان تحت امر خویش.
- ii. آشنایی با تاریخچه مدیریت سازمان: لذاست که میفرماید: خلق الانسان من علق... پیامبر اسلام با اطلاع از سیره و تاریخ انبیا رسالت خود را آغاز کرد.

۲. سوره مزمل:

a. لزوم کسب آمادگی های انجام رسالت توسط حضرت رسول به فرمان خدا.

۳. سوره مدثر:

- a. فرمان انذار مردم توسط حضرت رسول و در سطح وسیع.
  - b. لزوم تربیت مدیران سطوح مختلف از سالها قبل و شاگردپروری
- بنا به استناد آیه نفر، بایستی در حکومت اسلامی، بنا به نیاز هر منطقه تعداد لازم از مجتهدین را طی یک برنامه ریزی طولانی مدت و هدفمند و منسجم تربیت نمود.
  - به فرموده قرآن کریم، بایستی به این کتاب تمسک جست... الذین یمسکون بالكتاب و اقاموا الصلاه انا لا نضیع اجر المصلحین...

فصل پنجم: شرایط عام مدیریت اسلامی

فصل اول: شرایط علمی عام

۱. علم به کلیت قرآن: درک کلان از قرآن کریم، موجب کمال بینش افراد و همگرایی بین آنها می شود. این امر نیازمند آموزش مرحله به مرحله است.

a. لزوم شکل گیری ستاد تفسیر قرآن

i. لزوم ارائه تفاسیر مختلف نور، المیزان و نمونه برای مدیران میانی و ارشد.

b. کلیت قرآن و مشکل التقاط دینی:

- a. لزوم پذیرفتن تمام دین و نه اتخاذ برخی و رها کردن برخی دیگر.
- c. کلیت قرآن و تحول مدیریت جامعه
- i. قرآن، کلید تحول آفرینی در جامعه.
- d. ضرورت اجتهاد بر مبنای کلیت قرآن
- i. عدم توقف در آیات الاحکام و ورود به حوزه های تخصصی تر با استفاده از مفاهیم قرآنی.
- e. ضرورت نگرش جامع به قرآن در تفسیر آیات: اعم از عرفان، فقه، اصول و...
- f. کلیت قرآن و ارتباط سیستمی
- i. عدم جزئی نگری و نگاه کل نگر و جامع داشتن به قرآن کریم برای حل مشکلات اجتماعی
- g. کلیت و ابدیت قرآن و شبهه ختم دوره نبوت
- i. ادعای اقتضائی بودن بخشی از قرآن. در پاسخ بایستی گفت:
  ۱. ختم نبوت به معنای نهایت تکامل دین اسلام بوده است.
  ۲. کلیت قرآن و امت آخرین. اسلام دین آخر و برای امت آخرین ارائه شده است. این امت آخرین، همان امت پس از اسلام تا روز قیامت است.
  ۳. .

بخش دوم: شرایط معنوی عام

- صبر، نماز و انفاق طبق آیات قرآن کریم این سه با یکدیگر در تلاوم هستند.
  - در رابطه با صبر و نماز: در قرآن کریم، در دو مورد این دو با هم آمده اند، که در یکی تاکید بر نماز است و در دیگری تاکید بر صبر.
  - صبر خود چند گونه است:
    - صبر همراه با جزع و فزع
    - صبر بدون جزع و شکایت که صبر جمیل نام دارد و بر دو نوع است.
- صبر صابران که بر تلخی ها شکیبائی نشان میدهند.
- صبر شاکران که جز شیرینی نعمت چیزی نمی بینند. بر اولیای الهی و اولوالالباب. اللهم انی استلک صبر الشاکرین لک. و نیز در زیارت عاشورا داریم: اللهم لک الحمد حمد الشاکرین لک، علی مصابهم.
- انفاق:
  - به معنی پر کردن شکاف ها و خلاهای مادی نیازمندان جامعه است.
  - انفاق از مازاد، عادت مومنان و انفاق از محبوب ها و در سختیها، عادت ابرار و اولوالالباب است.

▪ پاداش این انفاق از محبوب ها و در سختیها، حکمت بالغه الهی است که گمشده مومن است.

فصل ششم: جایگاه شغلی و مدیریت زنان در جامعه

بخش اول: شخصیت زنان و جایگاه شغلی آنان

۱. شخصیت زنان:

در مدیریت بحث عقل به عنوان یک رکن مطرح است. از طرفی در روایات از زنها به نواقص العقول یاد شده است. سوال:

این ناقص العقل بودن به چه معناست و جایگاه زن در مدیریت اسلامی چیست؟
پاسخ: این قیاس در حدیث، قیاسی به معنی کلی زنان و مردان با یکدیگر است. یا در رابطه با زمانی است که آن مرد و زن که با هم مقایسه می شوند، از حیث عقلانی مشابه و در یک سطح باشند. در این هنگام، منطق شرعی، دال بر ضعیف تر بودن عقل خانم است.

۱.۱. نقصان در حاصل عقل نه نقصان در عقل فطری:

در فرهنگ روائی دو عقل داریم: "قوه بکارگیرنده فکر احسن و اعمال اراده خدادای بشر" و "کارکرد و حاصل عقل" یا عقل مطبوع و عقل مسموع.
عقل مسموع بعد از عقل مطبوع است که از کارکرد عقل فطری بشر به دست می آید و یا به عبارتی همان معقولات بشری است.
حال منظور این است که زنی که توان عقلانی مساوی با یک مرد برخوردار است، معقولات ضعیف تری دارد. علت آن: عواطف قوی که در وجود زنان نهفته است. معقولات: حاصل تعامل عقل با عواطف و غرائز نفسانی.

۲. جایگاه شغلی و اجتماعی

۲.۱. زن در جایگاه شهادت

طبق شارع مقدس، شهادت دو زن برابر شهادت یک مرد در نظر گرفته شده است و علت آن هم تحت تاثیر قرار گرفتن زنان در شرایط بحرانی و متشنج است. لذا دو زن گفته شده است تا اگر یکی فراموش کرد، دیگری به وی یادآوری کند.

۲.۲. زن در جایگاه قضاوت:

از شئون مدیریتی قضاوت است. جایگاهی بالاتر از شهادت. و به تبع درگیری زن با احساسات و عواطف در این مقام بیشتر از شهادت است.

۲.۳. زن در جایگاه مدیریت بر زنان:

در عرصه ای که زن برای قشر خود مدیریت میکند، زن می‌تواند زویت و قضاوت کند، منتها داشتن قائم مقام در این عرصه ضروری است. تا اگر در جایی تحت تاثیر عواطف و احساسات قرار گرفت، زن دوم بتواند به وی کمک کند.

۲.۴ زن در جایگاه مدیریت بر زنان و مردان

در چنین محیطی که مردان و زنان در تعامل نزدیک و دائمی با یکدیگر قرار دارند، به موجب تعالیم قرآنی، امکان مفسده وجود دارد. لذا سازمان دهی نیروها بایستی به گونه ای باشد که ارتباط کارمند و ارباب رجوع مرد با کارکنان زن به حداقل برسد و با حفظ فواصل و شئون باشد. این امر به تعبیر قرآن به سلامت و طهارت قلب نزدیکتر است.

۳. جایگاه شغلی زن در جامعه اسلامی

در اسلام زن دارای دو شغل اساسی الهی است: همسررداری و مادری. شغل بیرون در صورت نیاز و در جمع بانوان، در عمل شغل سوم آنان خواهد بود. شاغل شدن در فضای مردانه، شغل چهارم و تنها در صورت اضطرار و ضرورت خواهد بود.

۳.۱ میزان ساعات کاری زنان در منزل و جامعه

به دلیل فرهنگ وارداتی تساوی زن و مرد، ساعات کاری مرد و زن برابر است، و این در حالیست که زن دو مشغله اساسی و فطری دیگر یعنی همسررداری و مادری را نیز دارد. نیز داریم: جهاد المراه حسن التبعل.

۳.۲ رعایت تعادل ساعت کاری زنان و مشارکت مضاعف در جامعه

این امر منجر به بهبود وضعیت مشارکت زنان در فعالیت های اجتماعی مربوط به خود نیز خواهد شد.

۳.۳ کار فرهنگی و تربیتی، اولویت اساسی در اشتغال زنان

با توجه به اینکه زنان ما دچار محرومیت های فرهنگی و تربیتی و انسانی جدی است؛ نیازمند زنان فرهنگی و ارزشی هستیم تا به دردرجه اول به جامعه زنان خدمت رسانی کنند.

۳.۴ جایگاه شغلی زن و محیط تشنج و خشونت

در طراحی شغل زنان بایستی به دور از تشنج بودن شغل (مثلا شغل های قضاوت یا وکالت) توجه کرد. چرا که زن ریحانه است و کانون آرامش یک خانواده.

بخش دوم: دسته بندی ویژگی های زنان در جایگاه شغلی آنها

در این زمینه پنج محور اساسی انسان شناسی شامل: ابعاد وجودی انسان، امکانات وجودی انسان، مراحل رشد، نیازها و اهداف از دیدگاه اسلامی مد نظر است.

در خصوص مشترکات، بحثی نیست، جان کلام در ویژگی‌ها و امتیازاتی است که نقش سازمانی زن و مرد را از یکدیگر جدا می‌کند. از این میان، محور دوم، یعنی امکانات وجودی انسان، محور مبنا در حصول تفاوت در سه محور بعدی است. لذا امکانات وجودی زن بایستی بررسی شود:

۱. قوت عاطفی-روانی سرشار زنان
۲. حساسیت شدی روحی زنان
این دو ویژگی موجب:
  - حساسیت روحی دختران و زنان، بیش از مردان است.
  - روحیه اطاعت و تبعیت و پذیرش بیشتر آنها
  - پیچیده بودن رفتار آنان: لطافت و خبرگی
۳. فزونی قدرت تخیل زنان
۴. ظرافت و لطافت جسمی زنان
شغل‌های آموزشی-تربیتی و بهداشتی-هنری برای زنان از اساسی‌ترین شغل‌ها با توجه به خصلت‌های زنان می‌باشد.
۵. برجستگی زیبایی و جذابیت ظاهری زنان

بخش سوم: رابطه کلی زنان و مردان در منزل و جامعه

- زن پناه مرد در خانه، و مرد، پناه زن در جامعه.
- در قرآن کریم داریم: الرجال قوامون علی النساء و از سوی دیگر داریم، لتسکنا الیها...
- نقش انحصاری و عمده مادران در شخصیت فرزندان
  - دوران بارداری (۹ ماه): حریم انحصاری تاثیر مادر بر شخصیت فرزند
  - دوران شیردهی (۲ سال): مادر نقش اساسی را بازی می‌کند.
  - مرحله بعد از آن (۲ تا ۷ سالگی) هم وابستگی بچه‌ها به مادر بیش از پدر است.
- لذا در این ۷ سال که اساس تکوین و شکل‌گیری شخصیت انسان است، نقش محوری با مادر است.
- حضور در مجموعه‌های بانوان، شغل اساسی و عمده بانوان در جامعه
- حضور شغلی در فضای مختلط، شغل چهارم و اضطرابی بانوان و نه اختیاری.
- خانواده سالم، تنها منبع هویت متعالی انسان‌ها

بخش چهارم: فرامین به همسران پیامبر و جایگاه شغلی زنان نمونه و نمونه‌های قرآنی

۱. فرامین به همسران پیامبر و جایگاه شغلی زنان: این فرامین اختصاص به صرف زنان پیامبر ندارد و عموم زنان مسلمین را شامل میشود. چرا که علت هایی که در آیات قرآن کریم به آنها اشاره شده است، علت هایی عام هستند نه محدود.

a. مکالمه بدون خضوع و طنازی: فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض...

b. محیط فرهنگی و اجرائی در جامعه همچون منزل، پایگاه امن زنان

c. حفظ حریم در معاشرت اجتماعی: و اذا سالتموهن من وراء الحجاب ذلکم اطهر لقلوبکم و قلوبهن...

۲. نمونه های جایگاه اجتماعی و سازمانی زن در قرآن

a. ملکه سباء: بر خلاف نظر برخی افراد که با استناد به ملکه سباء جایگاه شغلی زن را اصالت میدهند،

با توجه به اینکه این زن، در عین داشتن اقتدار جامعه ای مشرک را سرپرستی میکرده که دچار

انحراف از مسیر الهی بوده اند، نمیتوان چنین برداشتی داشت.

b. حضرت مریم:

۳. حضرت مریم دارای مقام نبوت ولائی بودند (یعنی ارتباط با خدا از طریق وحی و...) اما در مقام اجرا، طبق

قرآن کریم (و ما ارسلنا من قبلک الا رجالا نوحی الیهم...)، نبوت به مردان واگذار شده است. یعنی جایگاه

شغلی زن در جامعه از حیث اجرایی، جایگاه محوری و مرجعیت اجرائی نیست.

c. حضرت فاطمه سلام الله علیها

فصل هفتم: اسلام و تاثیر عوامل مادی در اندیشه و تصمیمات انسان

بخش اول: تاثیر عوامل غیرمادی در اندیشه ها و تصمیمات انسان

در دیدگاه اسلامی علاوه بر انسان، سایر اجزای عالم نیز در حوادث تاثیر دارند؛ اما در نگرش های مدیریتی رایج، فقط انسان دست اندکار معرفی میشود. که خطاست.

۱. عوامل غیبی و حادثه طبس:

۲. قضیه سگی که ماموران بیت حضرت امام را به یکی از خانه های تیمی منافقین نزدیک جماران منتهی کرد.

۳. نقش ملائکه در اندیشه سازی و تصمیم سازی: در قرآن کریم داریم: و ما جعله الله الا بشری و لتطمئن به

قلوبکم. یعنی خداوند ملائکه را برای بشارت به مومنان و سکون و آرامش دلهایتان قرار داد.

۴. نقش اجنه در اندیشه سازی و تصمیم سازی: برای شناخت راه الهی باید راه شیطانی و کفر را شناخت تا به

مسیر الهی تمسک پیدا کرد. حضرت امیر المومنین در نهج البلاغه، خطبه ۱۴۷، می فرمایند: واعلموا انکم لن

تعرفوا الرشید حتی تعرف الذی ترکه... یقین بدانید که شما هرگز راه رشد را نخواهید شناخت تا آنکه بشناسید

کسی را که راه رشد را رها کرده است. لذا باید راه های انحرافی احتمالی را شناخت تا در آنها گام بر نداشت.

۵. تاثیر نهضت امام حسین در بیداری تشیع
تاثیر این نهضت در دشمن شناسی و طاغوت شناسی

بخش دوم: بسط تحلیل قرآنی پیرامون نقش جن و ملک

۱. امداد الهی، توسط فرشتگان: فرشتگان در اندیشه و تصمیم گیری، به افراد مومن کمک می کنند. به شرط ایمان، صبر و تقوا.

a. امدادهای فکری و رومی در جنگ بدر.

i. نقش آنها این است که به مومنین بشارت دهد. منطق الهی را به آنها القا کند. این

امدادها، امدادهای فکری و قلبی در اندیشه، تصمیم سازی و تصمیم گیری است.

b. امداد الهی به معصومین. این امدادهای الهی، تمام "حوزه چه باید کرد؟" نظری و عملی را شامل می شود.

i. امدادهای فکری به حضرت یوسف: لو لا ان رای برهان ربه...

۱. وحی دینی و وحی در عملکرد: در سوره مبارکه انبیا از وحی در حوزه عملکرد خبر

داده شده است: و جعلناهم ائمه یهدون بامرنا و اوحینا الیهم فعل الخیرات...

a. مقصود از ائمه، انبیای الهی اند.

۲. شرط امداد الهی: تقوی، صبر و استقامت

۳. امداد به غیر معصوم: ان الذین قالوا ربنا الله، ثم استقاموا تتنزل علیهم الملائکه ...

۲. القا رحمانی یا شیطانی؟

a. معیار الهام رحمانی

i. به تناسب هر الهامی که به انسان میشود، ظرفیت و تحمل، عقل و شعور و فهم دینی او

افزایش یابد.

ii. با ضوابط دینی مغایرت نداشته باشد.

iii. معیار دینی را تذکر دهد.

b. نمونه های عینی از ابتلائات و مفاسد در ارتباطات و القاءات شیطانی

i. خداوند در قرآن کریم میفرماید، ما ابتدا بر افراد بلا نازل کردیم، و چون تضرع نکردند،

نعمت را بر ایشان وارد کردیم و سپس عذاب الهی به آنان نازل کردیم.

c. قرآن و ارتباط با جن

i. تلاشی است باطل و شیطانی

d. درجات نفوذ شیطان در فکر و روح انسان

i. وسواس

۱. مخفی است. یعنی انسان تصور میکند که خودش اندیشه میکند، در حالیکه این معنی از بیرون است که به او القا میشود.
۲. بسیار جذاب و دلربا است.

فصل هشتم: جامعیت قرآن و نگرش سیستمی

بخش اول: جامعیت قرآن و نگرش سیستمی به نیازها

سه مقوله اساسی در مدیریت و سازمان: ۱. دستورالعمل و برنامه، ۲. مدیریت، ۳ منابع و امکانات
دو ویژگی قانون برای اینکه موثر و مفید باشد: ۱. جامعیت، ۲. کمال.

۱. معیار جامعیت و نگرش سیستمی:

- a. توجه به تمام نیازها
قرآن کریم به عنوان یک قانون برای بشر، به تمامی ابعاد بشر توجه داشته است. هم به نیازهای مادی و جسمی و هم به نیازهای روانی و روحی.
  - b. توجه به ارتباط منطقی بین نیازها
در صورت عدم رعایت ارتباط منطقی بین نیازها، کار به افراط و تفریط کشیده میشود.
  - c. افراط و تفریط در توجه به نیازهای انسان
در شکل های مختلف رخ می نماید:
قشری گری، توجه به عرفان بدون توجه به نیازهای اولیه زندگی و... . افراط و تفریط دو طیف دارد:
۱. توجه مطلق به احکام شرعی و غفلت از حقوق انسانی، ۲. ادعای توجه به حقوق انسانی فارغ از ضوابط شرعی.
  - d. ضرورت توجه به تقدم و ترتب نیازها
ما اگر میخواهیم کسی را احترام کنیم، باید به نیازهای او توجه کنیم و بطور جامع به اولویت های نیاز او بپردازیم.
نباید به جای ارضای نیاز روانی افراد، نیاز معنوی را تقویت کنیم. مثل مقوله ازدواج.
۲. نمونه ها در سیره انبیاء
- a. خانواده شهدا در صدر اسلام
در دوره حضرت رسول، بنیاد شهید وجود نداشت! هر مردی که شهید میشد، یکی از مردان جامعه سرپرستی آن خانواده را به عهده می گرفت.
  - b. حضرت داوود و سنتهای غلط در جامعه

در دوره حضرت داوود هم این حساسیت ها برای ازواج با همسر شهید، وجود داشت. خداوند به وی فرمان داد که خود در این راه پیش قدم شود.

۳. نمونه های جامعه ما:

a. خانواده های شهدا و معضل سرپرستی خانوادگی

بایستی مانند دوره صدر اسلام عمل کنیم و خانواده های شهدا، احساس محرومیت و کمبود نکنند.

بخش دوم: جامعیت قرآن و نگرش سیستمی به آموزش و پرورش

۱. هدفگذاری و برنامه ریزی بر اساس ترتب و اولویت نیازها

آموزش و پرورش: اولی ترین نهاد اجتماعی

آموزش و پرورش به عنوان پایگاه اول، باید در توجه به نیازها، به طور جامع برخورد کند. یعنی هم به نیازهای مادی و هم به نیازهای ملکوتی توجه کند.

اولین قدم در برنامه ریزی، هدف گذاری.

۲. ضرورت بازنگری و اصلاح در سیستم آموزش و پرورش

a. اصلاح برنامه درسی مبتنی بر نیازهای جامعه

b. بررسی ورودی ها و خروجی های خود و اینکه آیا خروجی ها با اهداف هم خوانی دارند یا خیر؟

c. ارائه معارف دینی به دانش آموزان به گونه ای که با رسیدن به بلوغ درک صحیحی از عالم، خداوند، کتاب خدا و آخرت داشته باشد.

۳. نقاط عطف در منحنی رشد: خداوند برای هر یک از این مراحل دستوراتی داده است که نهایتا به سعادت انسان منجر خواهد شد.

a. انعقاد نطفه

b. دوران حمل

c. از تولد تا دو سالگی

d. ۲ تا ۷ سالگی، ۷ سالگی تا بلوغ، بلوغ تا ازدواج

i. ضرورت تاسیس مراکز مشاوره و مددکاری در زمینه ازدواج

۱. ما بایستی با این مراکز افرادی را با هم دارای کفویت هستند، به یکدیگر معرفی کنیم، اما متأسفانه هنوز در این زمینه کاری اساسی صورت نگرفته است.

۲. سن بلوغ و تکلیف

a. کدام مصونیت؟ ما برای مصونیت فرزندانمان در مقابل تهاجم فرهنگی،

بایستی به آموزش های قرآنی از کودکی روی بیاوریم. کودکی که از

کودکی با موسیقی قرآن و نواهای ملکوتی آشنا شده است، به صورت

طبیعی به سوی فساد میل پیدا نمیکند.

e. محورهای ضروری موضوعات قرآن در برنامه ریزی درسی

i. قصص قرآنی

ii. آخرت

یعنی تجربه از گذشته و وضعیت آینده.

f. تواکل، مهمترین آفت جامعه اسلامی

تواکل: به یکدیگر واگذار کردن امور و سلب مسئولیت از خویش

هر مدیری از خودش شروع کند.

g. قرآن کتاب خلاقیت

قرآن کتاب خلاقیت است و میخواهد انسان را عاقل، متفکر و خلاق بار بیاورد.

فصل نهم: جامعیت قرآن و اقتضائات مقطعی

بخش اول: زمینه سازی پیامبر اکرم برای عمل به احکام الهی

۱. اقتضائات و مراحل تحقق دین از منظر آیات مکی و مدنی

a. ضرورت پذیرش مرحله بندی بودن اجرای احکام

i. مرحله اول: اعتقادات، اخلاق و احکام انسانی

شامل توحید، احسان به پدر و مادر، عدم قتل فرزند، عدم آدمکشی، عدم فحشاء، عدم ظلم

به یتیم، وفای به عهد، عدم گرانفروشی، عدم قضاوت به ظلم، حفظ وحدت. یعنی

موضوعاتی که میان تمامی ادیان مشترک بوده اند.

مرحله بندی یک نکته و اصل اساسی در تحقق دین است.

حضرت رسول ابتدا بسیج ازدواج راه انداخت، آیات و احکام ارتباط محرم و نامحرم را بیان

کرد و بعد از همه این آموزش ها، آیات و احکام مربوط به شداد و غلاظ را بیان فرمودند.

بستر سازی فرهنگی پیش نیاز اجرای احکام الهی است. یعنی در اجرای احکام الهی باید

بینیم که شرایط جمعه چه چیزی را اقتضا میکند. در زمان پیامبر هم همینطور بود، یعنی

تا شرایط برای اجرای حکمی مهیا نبود، حکم ابلاغ نمی شد؛ چرا که احکام الهی، یک

موضوع تئوریک نیست و برای عمل کردن هستند.

۲. اقتضائات و ضرورت تدریج یا تاخیر در حکم: در زمان حضرت رسول، جامعه آماده پذیرش بسیاری از

احکام الهی نبود. حضرت دو روش را برای پیشبرد رسالت خود استفاده کردند.

a. تدریج در مرحله حکم و تحقق، به همراه بسترسازی: برای مسائلی که قابلیت مرحله بندی را دارا

بود. مثل: ربا، قمار، شرابخواری و ...

b. تاخیر در حکم و تحقق: برای موضوعاتی که مرحله بندی معنا نداشت. مثل: حجاب، طهارت اهل کتاب، ازدواج با اهل کتاب و...

i. حجاب و تاخیر در حکم: با توجه به اینکه جامعه زمان پیامبر آمادگی پذیرش حکم حجاب را نداشت، ایشان مقدماتی را برای این کار دنبال کردند:

۱. تبیین و تقویت اعتقادات صحیح

۲. اعمال سیاست اقتصادی مدبرانه برای رفع مشکل فقر، به عنوان یکی از عوامل فحشا

۳. ترویج فرهنگ رسیدگی به حال فرا و محرومین

۴. برخورد با باندهای فحشا و منکرات

۵. تبیین احکام روابط بین محرم و نامحرم

۶. ترویج و تسهیل ازدواج

ii. طهارت اهل کتاب و تاخیر در حکم:

تا سال دهم هجری صرفاً به نادرست بودن اعتقادات اهل کتاب پرداخته شده بود، اما از این سال به بعد و در زمانی که خطر یهود و نصاری مرتفع شده بود، حکم به طهارت آنها و امکان ازدواج و خوردن از غذای ایشان نازل شد.

فصل دهم: کمال قرآن و سطوح ادراکی رفتاری مدیران و جامعه

بخش اول: مراتب دیانت

سه مرتبه کلی کمال:

۱. مرتبه اسلام

مرحله ورود به حوزه اسلام و تسلیم ظاهری به مجموعه ارزش ها و ضوابط اسلامی. که با شهادتین محقق میشود.

این مرتبه ای ناقص و ناکامل است و مورد رضایت الهی نیست: قل لم تومنوا و لکن قولوا اسلمنا...

۲. مرتبه ایمان

این مرحله، مربوط به متدینین مرضی خداوند است. قد افلح المومنون، الذین هم فی صلاتهم خاشعون، و الذین هم عن اللغو معرضون...

۳. مرتبه تقوی